

A Mohácsi-sziget természeti környezetének toponímiai vizsgálata a 20. század közepéig¹

Herczeg Alexandra² – Moró Dávid Róbert³

1. Abstract

Mohács Island is one of Hungary's most multicultural territory and thanks to its branching canal systems it has the most hydrographic names in the whole country. During the centuries, a number of ethnic groups had settled the island which greatly affected its geographical names and the usage of the landscape. From the 16th and 17th century due to the decline in the Hungarian population, Serbians, Bosnians and Šokci settled amongst them. Starting from the 18th century many Germanic people mostly Swabians started to settle there, too. The documentation of the Mohács Island and its geographical names have started in the early middle age thus making its development clearly traceable to the 21st century.

Key words: Mohács Island, toponymy, hydronymy, ethnicity

2. Bevezetés és célkitűzés

A Mohácsi-sziget Magyarország déli részén helyezkedik el, ott, ahol a Duna ismételt két ágra szakad. Ma a területén két ország és négy megye osztozik. A magyarországi területek nagyobb része Baranya és Bács-Kiskun vármegyékhez, és mindössze 26 hektárnyi erdőterület Tolna vármegyéhez tartozik. A sziget legdélebbi része a horvátországi Eszék-Baranya megye területén fekszik. A Mohácsi-szigeten ma három önálló település van (Dunafalva, Homorúd, Szeremle), és hat olyan terület, amely a szigeten kívüli települések külterületeit alkotja.

A sziget egyes részeit már az őskorban is lakták, de az ókortól válik fontossá. Ekkor leginkább védelmi funkciója volt a területnek. A népvándorlás viharait követően a magyarok megtelepedésével a térség hosszú évszázadokra egyetlen állam felügyelete alá került, a helyi, ma is használatban lévő földrajzi nevek tekintélyes része ennek a korszaknak a hozadéka. A kora újkori háborúk következtében a sziget mocsaras vidéke számos alkalommal nyújtott menedéket a környező települések lakóinak, de a sorozatos harcok miatt a népesség többször is kénytelen volt elhagyni lakóhelyét, és nem mindenki tért vissza. Ennek következtében az elmúlt fél évezredben a

¹ Tanulmányunk a 2023-ban tartott Országos Tudományos Diákköri Konferenciára készített dolgozatunk alapján készült.

² Phd-hallgató, Pécsi Tudományegyetem, Természettudományi Kar, Földtudományok Doktori Iskola. E-mail: szandra4@gamma.ttk.pte.hu.

³ Phd-hallgató, Pécsi Tudományegyetem, Természettudományi Kar, Földtudományok Doktori Iskola. E-mail: mororobi@gamma.ttk.pte.hu.

Mohácsi-szigeten a népesség folyamatosan változott etnikai értelemben, de létszám szempontjából is. A Balkán felől elsősorban szerbek és horvátok, a Német-római Birodalomból pedig németek telepedtek be. Ezen népek nagy hatással voltak a földrajzi és vízrajzi nevek változására: létrehoztak újakat, de részben át is vették az addigi neveket, esetlegesen át is formálták őket.

A tanulmányunk primer forrásai közé tartozott többek között az Első, Második és Harmadik Katonai Felmérés, a 19. századi kataszteri térképezés, illetve az 1941-es magyarországi katonai felmérés. A sziget korábbi névanyagának megismeréséhez Lázár deák 16. századi térképét, az 1700-ban keletkezett, Siklósi uradalmat ábrázoló térképet, Marsigli 1726-ban megjelent térképszelvényeit, Karpe Mihály 1760-as és Müller Ignác 1769-es térképeit, illetve a Duna-mappációt használtuk fel. Ezek alapján, illetve szekunder források segítségével a következőkben azt vizsgáljuk meg, hogy a Mohácsi-szigeten mikor és milyen szempontok határozták meg a földrajzi névadást, valamint az etnikai összetétel változása és a területhasználat miként befolyásolta a toponímia és a hidronímia gyakorlatát.

3. Szakirodalmi áttekintés és módszertan

A Mohácsi-sziget területével és különösen a témánkkal foglalkozó szakirodalom száma csekély. Vizsgálati területünk elemzése során fontos kiindulópontot jelentett Pap Norbert, Kitanics Máté, Ács Marianna és Reményi Péter toponímiai szemléletű kutatása a szomszédos Mohácsi-síkságról (Pap et al., 2023). Pesti János 1982-es Baranya megye földrajzi neveivel foglalkozó munkái és Pányi István történeti topográfiai munkássága is jelentős forrásnak bizonyult (Pesti, 1982; Pányi, 2020). A földrajzi nevek elemzése során nagy segítségünkre volt még Czuczor Gergely és Fogarasi János nyelvészeti műve, Pesty Frigyes „*Magyarország helynevei történeti, földrajzi és nyelvészeti tekintetben 1.*” című kötete, illetve Fricssy Ádám „*A pécsi klérus birtokainak telepítésügyi összeírása 1733-ban*” című munkája (Czuczor & Fogarasi, 1862; Pesty, 1888; Fricssy, 1979). A hidronímia kutatásában részben Faludi Gábor és Nebojszki László 2008-as tanulmánya, valamint Hervai András 2020-as, a Mohácsi-sziget vízrajzával foglalkozó disszertációja volt segítségünkre (Faludi & Nebojszki, 2008; Hervai, 2020).

Az Árpád-kori történelem definiálásához Györffy György könyvét, a történeti földrajzi leírásoknál pedig Andrásfalvy Bertalan és Frisnyák Sándor műveit használtuk (Györffy, 1963; Andrásfalvy, 1975; Frisnyák, 1999). Baranya megye történelmének pontosabb megértéséhez Bándi Gábor és Ernyes Mihály munkáit vettük alapul (Bándi et al., 1979; Ernyes, 2021). A Mohácsi-sziget és közvetlen környezetének megismeréséhez Szita László és Kalinka Tamás tanulmányait dolgoztuk fel (Szita, 1976; Kalinka, 2019). A kutatásunkkal kapcsolatban továbbá fontos adatokat szolgáltatott a Központi Statisztikai Hivatal adatbázisa és helységnévtára is.

A helynevek a történelmi földrajzi tájakon különböző természeti és kulturális tényezők hatására alakulnak ki, sajátos nyelvi és etnikai környezetben. Ezek a folyamatok a Mohácsi-szigeten is végbementek. A kutatásunk során felhasznált térképeket a Hungaricana és az Arcanum adatbázisából gyűjtöttük le. Minden olyan munkát igyekeztünk megvizsgáltunk, amelyen a Mohácsi-szigetet ábrázolták, és ezek közül a számunkra releváns térképeket vetettük elemzés alá. Fontos

szempont volt, hogy szerepeljenek rajtuk feliratok a sziget területén. A földrajzi neveket a térképek keletkezési ideje és különböző jellemzők (nyelvi eredet, földrajzi jelleg stb.) alapján adatbázisba rendeztük. Ezt követően elemeztük a földrajzi helynevek eredetét, etimológiáját.

Az előbb felvázoltak alapján kétfajta toponímiai elemzést alkalmaztunk, az intenzív és extenzív toponímiát alapul véve. Az intenzív toponímiai kutatás kvalitatív jellegű, melynek során a helynév történetét tanulmányozzák. Olyan alapkérdésekre kell választ adnia a kutatóknak, mint a ki, mikor és miért adta az adott nevet, illetve mit jelent vagy honnan származik a név. Az extenzív toponímiai kutatás sokkal szélesebb körű, kvantitatív jellegű. Alapjául például adatbázisok vagy térképek szolgálnak. Ilyenkor egy régió jellemzőit tárják fel, melyeket különböző kategóriákra osztanak a helynevek jellemzői alapján (Tent, 2015; Herzen & Herzen, 2023).

4. A sziget történeti földrajza és sokszínű népessége

A kistáj elhelyezkedését tekintve a mai Baranya és Bács-Kiskun vármegyék határán fekszik, területe 380 km². A sziget geomorfológiai adottságai szerint ártéri síkság, a térség nagyobb része belvíz- és árvízveszélyes, és ezek a jellemzők befolyásolják a települések elhelyezkedését, emellett a társadalmi és gazdasági helyzetét is (Gyenizse, 2020). A táj egyedülálló szegmense a Dunafalvához tartozó Vári-pusztá, ami a Füzeséri-Holt-Duna jobb partján terül el. Azért is érdekes ez a terület, mert a sziget egyetlen olyan része, ahol triász mészkőbukkanást találunk (Becse, et al., 2010). A sziget már a római korban is fontos folyami átkelőhely volt, valamint jelentős védelmi funkciót töltött be, mivel itt futott Pannónia provincia limes vonala. A Szekcsői-Duna bal partján, a mai Dunafalva település közelében található meg a Contra Florentiam néven ismert római kikötőerőd maradványai, amely Dunaszekcső, vagyis az annak területén álló Lugio városának szigetre kihelyezett kikötőerődje volt.

A Nyugat-római Birodalom bukásával Pannónia területén is megváltoztak a viszonyok. A népvándorlási hullámok lezárásaként a 9. században érkeztek meg a magyarok. A Magyar Királyság megalakulása után a Mohácsi-sziget fontos szerepet játszott. Egyrészt a Dunán való átkelés és a rajta áthaladó kereskedelmi, illetve hadi utak miatt, másfelől a sziget ártereiben történő halászat, legeltető állattartás és az ártéri gazdálkodás más formái is jelentőséggel bírtak. A tatárjárás idején a térség mocsarai menedéket nyújtottak a közeli falvak lakóinak (Pánya, 2020). A területen a települések és az utak elsősorban a Mohács–Földvári-tó vonaltól északra fekvő magasabb térszíneken alakultak ki, míg a déli részekre inkább a Duna két ágának peremén létrejött falvak külterületei nyúltak be. Ez utóbbi alól kivételt képez Kengy falu, amely a sziget déli részén létesült (Györffy, 1963).

A territórium nagyobb mértékű benépesedését a 14–16. század közötti időre lehet tenni (Frisnyák, 1999). Ezekben az években keletkezett nemesi és egyházi oklevelek alapján a szigeten legalább kilenc önálló település volt: Felmohács (Nagy, 1998), Felcsele (Csánki, 1894), Felszekcső (Bezerédy, 1975), Kengy, Töttös (Györffy, 1963), Szembécs (Konkoly, 2012), Lak, Páliport (Iványi, 1904) és Gerebecs (Pánya, 2020). Ezeken túl egy pusztabirtok, Póstelek is itt terült el. Egyes feltételezések szerint a szigeten lévő falvak a mohácsi csatát követő években elnéptelenedtek,

ugyanakkor a Duna nyugati partján lévő települések, Szekcső, Mohács és Bába biztosan nem. Az oszmán uralom időszakában a szigetre déli szláv népek települtek be (Györffy, 1963; Frisnyák, 1999; Pánya, 2020).

Az oszmán uralmat követő időben megindult a visszaszerzett területek reintegrációja az ország gazdasági keringésébe. A hódoltság ideje alatt elpusztult települések egy részének újraterelítésével vagy újak alapításával igyekeztek ezt elérni. A Mohácsi-sziget tekintetében a magyarok és a déli szlávok játszották a legjelentősebb szerepet. A 18. század végére a sziget körül a Duna folyása megváltozott, a keleti, Baracska-ág helyett a nyugati, Mohácsi-ág lett a főág. A 17–18. századig a keleti ág volt a fő hajózási útvonal, ezen a szakaszon haladtak végig a nagyobb teherhajók. A nyugati ág is hajózható volt, kivéve a száraz időszakokban. Ezt egy 1700-as térkép is bizonyítja, amely Mohácstól délre, a Duna partján feltüntet egy hadikikötőt is (Pap et al., 2020) (1. ábra). A Mohácsi-sziget történetében a folyószabályozások okozta tájváltozás hozta a legjelentősebb átalakulásokat. A 19. századra a Baracska-Duna fejlődése megállt, a történelmi sziget északi, keleti és déli határát ez az ág jelölte ki. 1870-ben kezdték meg a Ferenc-tápcsatorna kiépítését, amit 1875-re be is fejeztek. Ez vált a Mohácsi-sziget új határává.

Az I. világháború lezárultát követően, az 1918. november 13-án aláírt katonai konvenció értelmében az ország déli területei, köztük a Mohácsi-sziget is szerb katonai megszállás alá került (1921 augusztusáig). A trianoni békediktátum hatására Baranya vármegye nagyobb része Magyarország területén maradt, de a vármegye területének 22,4%-a elveszett, a Mohácsi-sziget legdélebbi részei is az újonnan születő déli szláv államalakulathoz kerültek (Szenoradszki, 2009; Hervai, 2020; Ernyes, 2021). A II. világháború idején, 1941-ben Horvátország függetlenségének kikiáltása után Magyarország ismét birtokba vette a Baranya-háromszöget és a Bácskát, egészen 1944-ig, amikor a jugoszláv partizánalakulatok visszafoglalták a térséget. A 20. század közepétől azután több önálló település jött létre a Mohácsi-szigeten, valamint a sziget körüli településeknek a külterületei találhatók itt meg.

Magyarország területén az elmúlt évezredben több etnikum is megtelepedett, de csak a 20. században vált homogénebbé a társadalom. A térséget hosszú ideig magyarok lakták, de a mohácsi csatát követően létszámuk lecsökkent. A 16–17. században a török hódoltság idején megkezdődött az elszerbesedett vlachok, szerbek, bosnyákok és sokácok beköltözése. A felszabadító háborúk idején, az 1680-as évektől ismét betelepülési, betelepítési hullám zajlott (Kitanics, 2016). A Rákóczi-szabadságharc, illetve az azzal párhuzamos és az azt követő pestisjárványok (1709–1711, 1738–1742) a terület népességét érzékenyen érintették. A szabadságharc miatt délre menekült horvátok és szerbek a harcok elültével fokozatosan tértek vissza a baranyai területekre. A pestisjárvány okozta változásokról keveset tudunk, azonban Mohács esetéből kiindulva valószínűsíthető, hogy a szigeten is voltak, akik a járvány áldozataul estek (Szita, 1976; Őri, 2005; Faragó, 2007; Pap et al., 2023).

A szervezett betelepítéseknél a fő cél a munkaerőpótlás volt, ezáltal kerültek a németek („svábok”) hazánk területére a 18. század elejétől. III. Károly több tízezer telepest telepített le, majd munkáját Mária Terézia folytatta a század közepén és második felében. A cigányok már az Oszmán Birodalom terjeszkedése idején is itt tartózkodtak a területen, de Szerbiából és Havasföldről csak a 19. századtól vándoroltak be tömegesen. A térségbe a zsidók a 19. század közepétől kezdtek el nagyobb számban betelepülni (Ernyes, 2021). Ezután nagyobb etnikai szerkezetváltás csak a

második világháború idején és a közvetlenül azt követő időszakban volt. A háború idején a zsidó (és cigány) népesség egy része a holokauszt áldozatává vált. A harcokat követően a kollektív bűnösség elve alapján a német kisebbség jelentős részét kitelepítették Magyarországról, így a vizsgálati terület környezetéből is (Dunaszekcső, Lánycsók, Mohács, Majs, Nagynyárád, Udvar). Helyükre felvidéki magyarok és alföldi szegényparasztek költöztek be (Reményi, 2004; R. Süle, 2022).

5. A Mohácsi-sziget természetföldrajzi névanyaga

5.1. A sziget

A sziget Mohács településről kapta a nevét. A későbbiekben a különböző nyelvhasználatok miatt ennek alakja folyamatosan változott. A szigetről több száz forrás maradt fenn a középkorból, ennek ellenére egyes vélemények szerint a területet nem nevezik meg, ugyanakkor más dunai szigeteket igen (Pánya, 2020). A Mohácsi-szigetet Lázár deák is ábrázolja 16. századi művén (*Tabula Hungarie*). A szerző ekkor még nem tüntette fel a nevét, csak a területén található két falut (*Vajas és Felmohács*) (Lázár, 1528).

1. ábra: A Mohácsi-sziget keleti része 1700-ban (részlet)

Forrás: <https://maps.hungaricana.hu/hu/OSZKTerkeptar/2142/>

Ismerünk egy 1700-ra datált, a siklói uradalom felosztásáról készített térképet is (Pap et al., 2023). Ezen jól látható, hogy a sziget területét a Duna egy ága kettéválasztja, ugyanakkor csak a keleti rész került megnevezésre, mely az *Insula St. Brigita* (Szent Brigitta-sziget) nevet viseli (1. ábra). Luigi Ferdinando Marsigli az 1690-es években térképezte fel a területet, de munkáját csak 1726-ban adták

ki *Danubius Pannonico-mysicus* címmel. Az 1700-as térképnél említett Duna-ág, ami a szigetet elválasztja, Marsigli térképén nem került ábrázolásra. Az itáliai földrajztudós a sziget nevét *Mohacs Insula* néven, magyarul és latinul tünteti fel (Marsigli, 1726). Karpe Mihály 1760-as és Müller Ignác 1769-es térképi ábrázolásán már a sziget nyugati felének elnevezése is megjelenik az említett keleti mellett (Müller, 1769; Faludi & Nebojszki, 2008). Karpe térképén a nyugati rész *Insula Mohacsiensis*, míg Müllerén az *In. Mohacs* felirattal szerepel. Az elnevezések a Mohácsi-sziget magyar nevének „latinósított” változatai. Az Első Katonai Felmérés (1782–1785) során készült térképi ábrázoláson a szigetet *Mohacser Insul* néven feliratozták (Első Katonai Felmérés, 1783). A Második Katonai Felmérésen (1819–1869) már a *Mohácsér Insel* elnevezés jelenik meg. Ezekben a térképeken a Habsburg Birodalom területén már nem a latin nyelvet használták, a térképi feliratozásokkor főként a német nyelv volt használatban, valamint egyes helyeken a magyar neveket németesítették. A Második Katonai Felmérés szelvényein a sziget területén, az egyes birtokokra vonatkozóan az előbbieken túl több magyar és déli szláv név is megjelenik (Második Katonai Felmérés, 1858). A Harmadik Katonai Felméréstől kezdve már olvasható a nyugati oldalon a *Margita-sziget* elnevezés is, a magyar Mohácsi-sziget és a németesített *Mohacser Insel* név mellett (Harmadik Katonai Felmérés, 1881). Több 19. századi térképi ábrázoláson látható a *Szektsői Sziget* vagy a *D. Szekcső-Sziget* név is, ami ma Dunafalva területét foglalja magában (Koczian, 1838; Comitát Baranya, 1870). Az ábrázolások feliratainak nyelvezete itt „régies magyar”.

Vizsgálatunk során magyarázatot kerestünk arra is, hogy a sziget keleti (Brigita) és nyugati (Margita) felét, mely személyekről nevezhették el. A *St. Brigita* név valószínűleg Európa társvédőszentjéhez, Svéd Szent Brigittához köthető, aki a 14. században a kereszténység kiemelkedő alakja volt.⁴ Feltételezhető, hogy a korabeli vallási viszonyok miatt kaphatta a sziget a Szent Brigitta elnevezést (Bogár, 2013; Iancu, 2014). A *Margita* elnevezést pedig Árpád-házi Szent Margitnak tulajdonítjuk, aki a 13. században a Domonkos-rend tagja volt és Nyulak-szigeti (Margit-sziget) apácakolostorban élt. A középkorban, a török megszállásig a Nyulak-szigeti domonkos apátságnak a Mohácsi-sziget nyugati területén több birtoka is volt, így tiszteletből adhatták a területnek ezt a nevet.

5.2. Hidronímia

A Mohácsi-sziget egész területét sűrűn behálózzák a vízfolyások, ma főként csatornák színesítik a tájat, de kisebb-nagyobb tavakat, lefűződött folyókanyarulatokat is találunk a területen. A folyószabályozás előtti időszakban számos fokkal is találkozhatunk a régi térképeken. Leginkább magyar és déli szláv eredetű nevek jelennek meg a földrajzi névanyagban, de helyenként felbukkannak a német és a török nyelv nyomai is. Az alábbiakban ezen vízfelületek neveinek eredetére keressük a választ.

⁴ Magyarországon először az 1516-os Gömör-kódexben kerül említésre, de tudomásunk van hét másik magyar nyelvű kéziratról is, ahol szintén jelen vannak imádságai. Ez jól tükrözi, hogy a 16. században népszerűek voltak a fohásza. A 17. században Pázmány Péter is belefoglalta imakönyvébe, valamint a 18. században további két imádságoskönyvben is fellelhetők Szent Brigitta imái.

Az egyik legrégebbi névvel rendelkező víztest a Duna. Neve az ókori kelta *danu* szóból ered, melynek jelentése folyó. A folyam Vaskapuig tartó szakaszát a rómaiak *Danuviusnak*, a görögök az Al-Dunát *Isztroszának* nevezték. Az utóbbi két változat egy folyami istenről kapta a nevét. (Pecz, 1904; Pesti, 1982). A Duna mai mérete és futása körülbelül a 18. század végére alakult ki. A folyó főága a 18. századig a keleti ág volt, melyet Öreg-Dunának is hívtak. A nyugati ág ekkor még keskenyebb, a hajózás kisebb jelentőségű volt ezen az ágon (Pap et al., 2020). A Második Katonai Felmérés térképén a nyugati ágra *Donau Stromként*, azaz Duna folyamként hivatkoznak. A keleti ágon több név is szerepel: *Ó-Duna*, *Baracsikai Duna* és a déli szláv eredetű *Stari Dunav* (Ó-, vagy Régi-Duna). A Duna lefűződött kanyarulatait is a *Régi Duna* névvel jelölik, de sok helyen a német „*Alte*” (rég) melléknevet használják. A Második és Harmadik Katonai Felmérés térképein a folyó, pontosabban egyes szakaszainak különböző elnevezésébe futunk bele. A Mohácsi-sziget északi részén, Szeremle településnél folyik a *Sugovicza* vagy más néven *Szeremlei-Duna*, az Első Katonai Felmérés szelvényén a nevet németesítve olvashatjuk: *Schubovitz Graben* (Sugovica-árok). A folyó déli szláv neve *Šugavoda*, ami a horvát *šugava voda*, vagyis *piszkos víz* szóból eredeztethető.

A Mohácsi-sziget déli részén, az Ada-szigetnél a folyó ezen ágát *Sárkány-Dunának* nevezik a kanyarulatai miatt. Szeremlétől nyugatra a Duna egy szakaszát *Mohács Vajásnak* hívták: a Vajas név a középkorból ered, és feltehetőleg a *vájás* szóból származik, „[...]mely a középkorban mesterségesen fenntartott széles vízutat, csatornát jelölt.” (Pesti, 1982, p. 243).

Az egyik legjelentősebb tó a vizsgált területünkön a *Riha-tó*, amit a déli szlávok *Rinja*, a németek *Riha Teich* néven említene (Pesti, 1982). Ez a tó a Duna egykor lefűződött holtága. Az Első Katonai Felmérés térképén még az látható, hogy egy vízfolyáson keresztül kapcsolatban volt a Dunával, viszont a térképi elhelyezése pontatlan, a későbbiekben ez a kapcsolat megszűnt. A *riha* hangzó egyes vélemények szerint a *riszált*, *ribált* szavak hangját utánozza, ezeknek a származékszava a *rihál*, másképpen *nyiszál* vagy *nyirbál* (Czuczor & Fogarasi, 1862). Feltehetően emiatt kapta a tó ezt a nevet, mivel ez egy „lenyírt” ága a Dunának.

A másik jelentős tava a szigetnek a *Dávodi Földvári-tó*, ami szintén a Duna lefűződött ága, és a 18. századtól vált morotvatóvá. Neve összefüggésben lehet a Mohácsi-síkságon, a Borza partján fekvő egykori Földvár faluval, mivel annak középkori birtoka egy szalagszerű sávban a szigetre is kiterjedt, beleértve a tó területét is. Ezt az állapotot a 18. század első felében ismét rögzítették, amikor a püspöki birtoktól elhatárolásra került a Savoyai-féle Bellyei-uradalom birtokteste. Az elhatárolást, egyben pedig a Földvár-tavat „*Lacus Földvariensis*” formában Mikoviny Sámuel ábrázolta a valamikor 1720–1725 között készült, Mohácsi-szigetet bemutató térképén. A tó Marsigli 1690-es években készített térképén is megjelenik *Udvar Palus*, azaz *Udvar(Földvár)-tó* alakban (Pap et al., 2023). Az Első Katonai Felmérésen nem szerepel, a Második és Harmadik Katonai Felmérésen Földvár-tó néven jelenik meg. A Földvár-tó környékén több kisebb tó is létezett a szabályozások előtt, amit szintén a Második és Harmadik Katonai Felmérések térképein ábrázolnak.

A *Topolovac-tó* az Első és Második Katonai felmérésen látható, a Földvár-tótól délnyugatra. A név déli szláv eredetű, meleg helyet jelent, és ugyanúgy erről a tulajdonságról kapta a nevét, mint az ugyanilyen nevű erdő és fok. A tavak elnevezésében itt is megjelennek az állati eredetű nevek: a *Kárász-tavat* a Harmadik Katonai Felmérésen már *Kakas-tóként* tüntetik fel, valamint szerepel egy *Csakál-tó* is, ami véleményünk szerint a sakálról lett elnevezve.

Az alábbiakban felsorolt tavakat a Harmadik Katonai Felmérés térképszelvényén ábrázolják. A *Fehér-tó* neve Andrásfalvy szerint a fertő szavunk eltorzított alakjából származik (Andrásfalvy, 1975). A fertő állapot a tavak pusztulásának első fázisa, amikor a tó fenekén már megjelenik a növényzet, de a nyílt vízfelület aránya még 50% felett van. A *Mala Glibovica* és a *Velika Glibovica* déli szláv eredetű. A *glibovica* a mocsár szóval van kapcsolatban, míg a *mala* kicsit, a *velika* pedig nagyot jelent. A *Siroka Bara* név is a déli szlávokhoz köthető, a *siroka* szó magyarul széles, a *bara* kifejezést pedig olyan tóra használják, ami mocsaras, lápos jellegű. Ezeket a földrajzi neveket a minősítő jelzővel ellátott nevek közé soroljuk.

A mai mohácsi Felsőkanda területén a *Fűzfő-tó* helyezkedett el egykor. Nevét a Második Katonai Felmérésen tüntetik fel, a Harmadik Katonai Felmérésen és a 19. századi kataszteri térképen a tó van csak jelölve. Neve onnan származik, hogy II. József a 18. században elrendelte Kandán, hogy fűzfákat telepítsenek. Uralkodása alatt mintegy 30 000 darab fűzfát ültettek itt (Pesti, 1982).

A *fok* vízelvezető vízfolyást jelent. A Dunán olyan nagy víztömegek érkeztek minden évben, amelyek akár árvizet is okozhattak. A 18. századig a Mohácsi-sziget lakossága mesterséges fokokat, csatornákat alakított ki, hogy ezek segítségével a felesleges víztömeget szétoszlassák és hasznosítsák. Andrásfalvy elsődleges fokoknak nevezi „*azokat a vízkapukat, melyek közvetlenül a folyóvíz medréből nyílnak. [...] A fokok segítségével feltöltött tavak és medrekből további területekre, tómedrekre, alacsonyabb fekvésű lapokba, palékba lehetett vezetni a vizet. Ezeket másodlagos fokoknak nevezhetjük*” (Andrásfalvy, 1975, p. 159). A fokoknak köszönhetően létrejött a fok-gazdálkodás. Ez a fogalom megjelenik a földrajzi nevekben is, főként a sziget területén. Ezen vízfolyások neveinek alkotásánál a fok szó második tagként szerepel, előtte valamilyen fajta jelző vagy főnév áll. A következőkben felsorolt fokok neveit a Második és Harmadik Katonai Felmérés térképein feliratozták. A vizsgált névanyagunkban minősítő és birtokos jelzők is szerepelnek. Birtokos jelzővel a *Paptava-fok* rendelkezik, minősítő jelzővel ellátott nevek az alábbiak: *Ásott-, Fás Duna-, Hosszúfőnék-, Kis Duna-, Kutas-, Lassú-, Sár-, Sebes- és Új-fok*. A *Gyeper-fokot* is az utóbbi kategóriába soroljuk, az „er” végződés a németesített alakra utal, magyar jelentése: gyepes terület. A sziget legdélebbi területén egymás mellett található két fok, amelyeket német nyelven írtak a Második Katonai Felmérés térképszelvényén: *Grosser Hátgraben* és *Kleiner Hátgraben*. A *grosser* németül nagyot, a *kleiner* kicsit, míg a *graben* árkot jelent. A két földrajzi névben a „*Hát*” kifejezés a „*Heide*” szóból eredeztethető, aminek az eredeti jelentése *fenyér*. A térképen a vízfolyások környezetében (a jelmagyarázat alapján) pusztát (*Heide*) ábrázolnak. A két névben a „*Hát*” szó valószínűleg arra utal, hogy az árkok egy füves területen vonulnak végig.⁵ Az 1865-ös kataszteri térképen már szláv nyelven tüntetik fel a neveket: *velika duga Bara* (nagy hosszú tó) és *mala duga Bara* (kis hosszú tó). Ezeket a neveket is minősítő jelző alapján nevezték el. Feltűnő, hogy a déli szlávok tóként hivatkoztak rá, holott ezek egykor vízfolyások voltak. Ezeken felül olyan, személynevet viselő fokok is megjelennek, mint a *Sára-, Simin-, Bakota-, Rakovacski- és a Dekasy (Degas)-fok*. Az utóbbi négy elnevezés is szláv eredetű.

⁵ Köszönjük Fitt Andreának a két német nyelvű földrajzi névnél nyújtott segítségét.

1. táblázat: A Második és a Harmadik Katonai Felmérésen szereplő egyes déli szláv és török eredetű foknevek és jelentésük

Térképeken szereplő foknevek	Jelentésük
Jécs-fok	A déli szláv <i>jecati</i> , azaz harsog, nyöszörög igén alapszik. A név a víz harsogó folyására utal.
Kanda-fok	Czuczor és Fogarasi szerint a <i>kanda</i> szó török eredetű, ami a magyar <i>bova</i> kérdőszónak felel meg.
Oraskovica-fok	A Második Katonai Felmérésen Rakovaczi-fokként került feltüntetésre. Az oraskovica dióst jelent.
Prekop-fok	Déli szláv eredetű szó, a <i>prekop</i> vagy <i>prokop</i> árkot jelent.
Rasztok-fok	A déli szláv <i>rastoka</i> szétágazást jelent, két vagy több vízfolyás csatlakozásáról lett elnevezve. A második felmérés térképén, a Riha-tótól keletre helyezkedik el. Jól kivehető, hogy több ágra bomlik szét.
Topolovac-fok	Déli szláv eredetű név, amely meleg helyet jelent. A közelében található Topolovac-erdő is így kapta a nevét.

Forrás: Czuczor & Fogarasi, 1862; Pesti, 1982; Pap et al., 2023.

Különböző állatokhoz köthető földrajzi nevek is felbukkannak a sziget névanyagában: *Kacsa-fok* (vadkacsák tartózkodási helye volt), a legelsőik között – még a 17. század végén – dokumentált víznév a *Disznóvíz* (a környező legelőkön disznókat neveltek) (Marsigli, 1726), *Konyicza-fok* (lóítató, lógázló) és a *Kígyós-fok* (vizes rész, mely sok kígyó tanyája) (Czuczor & Fogarasi, 1862; Pesti, 1982).

A mai Dunafalvától délkeletre fekvő területet feltehetően bosnyákok vagy Bosnyák nevűek használták, ezért az itt lévő fokot is *Bosnyák-foknak* nevezték. A *Pap*- és az *Ostya-fok* (Harmadik Katonai Felmérésen Gaics-fok) egyházi birtokon helyezkedett el, vélhetően a katolikus vallási kultusz miatt nevezték el ezeket így. A kelet-nyugati folyásirányú *Béda-fok* nevének eredetére nincs határozott magyarázat, azonban sejthetően az ártéri terület régi magyar nevéből ered: „*Dunaszekcsőn a hasonló ártéri területeket Bődének, Kölkeden Bédának nevezik. Némely Duna-menti ártéren a böde az apró vízi állatok népi gyűjtőneve.*” (Pesti, 1982, p. 417).

A nagyszabású belvízmentesítő munkálatok a 19–20. században kezdődtek meg a sziget egész területén. Ezzel megszűnt a több évszázadnyi hagyományra épülő fokgazdálkodás, helyét egyre inkább a szántóföldi gazdálkodás vette át (Hervai, 2020). A fentebb elemzett fokok többsége mára teljesen megszűnt vagy átnevezésre került.

5.3. Szigetek és zátonyok

A vizsgált területünkön, a Mohácsi-szigeten kívül számos kisebb szigetet és zátonyt is találunk. A Második Katonai Felmérés térképén több alkalommal találkozunk az *Insel* elnevezéssel, ami a sziget német megfelelője. Ilyen például az *Ada Insel* (az *ada* szó török nyelven is szigetet jelent) is, amely a Mohácsi-sziget délnyugati területén, a Sárkány-Duna kanyarulatánál helyezkedett el. Ma már ez a sziget nem létezik, mert a folyószabályozások következtében a Dunának ezen kanyarulatát

megszüntették. A Harmadik Katonai Felmérés 1:75000-hez méretarányú térképén csak Szigetnek, az 1:25000-hez méretarányún pedig Ada-szigetnek hívták.

Hercegszántótól nyugatra kerül el a *Kadia Insel* (Kadia-sziget). A Második Katonai Felmérésen és a Duna mappáció ábrázolásán is a *Kadia* név szerepel (Duna-mappáció, 1840). Az elnevezésnek több magyarázata is van. Egy, a 18. század első felében írott forrás az alábbiakat közli: „...*azon szigeten, melyet a két Duna egyik nap Kelet, azaz Bács Vármegye felül, a máséé Mohács felül közben vesz, réghenten Oszrováknak hittak, de minek utána török világban bizonyos Kadia nevű Törököt, aki azon szigeten sok méheket tartott, veszprémi magyar hajdúk (kikkel akkor szolgált is a Fátens) megfogták, és mezételeit fához kötve ugyan abban az szigeten szűnyogokkal megettették, azolta Kadia szigettyének hívatattik és ugyanazon sokszor nevezett szigeten túl Bács vármegye felül lefolyó Duna mindenkor öreg Dunának nevezetett...*” (Szita, 1976, p. 55). A Harmadik Katonai Felmérésen a Kadia-szigetet már *Budzsáknak* hívják. Miközben a Mohácsi-sziget legdélebbi részének nyugati felén is van egy *Budzsák* nevű sziget. Mindkét elnevezésnek hasonló a jelentése, többnyire a periferián lévő elhagyatott, eldugott, mocsaras helyeket nevezték így.

A Mohácsi-sziget legdélebbi részén helyezkedett el a sokak által „*senki szigetyének*” nevezett kis terület, a *Kengya* (vagy *Kengyia*)-sziget, melyet egykor a Lassú-fok és a Baracskai-Duna fogott közre. Jelenleg „de jure” Horvátországhoz tartozik, de Szerbia felügyeli a területet. Ma ezen a helyen tanyavilágot találunk, melyet szintén Kengyianak hívnak. Mára a tanyák száma megfogyatkozott, az 1956-os jeges árvíz itt is elpusztított szinte mindent. Lakosságának etnikai összetételéről nem tudunk sokat, főként déli szlávok élhettek itt, az 1760-as évektől pedig palócok érkeztek a Felvidékről (Kalinka, 2019). Nevének jelentését nem ismerjük, írott források nincsenek róla, de úgy véljük a korábban már említett középkori Kengy falu nevét őrizte meg.

A Harmadik Katonai Felmérésen a *Panjovitica*- vagy *Panjovitica-sziget* Hercegszántótól északnyugatra található, neve déli szláv eredetű lehet, pontos jelentését nem ismerjük. A Habsburg Birodalom kataszteri térképén *Klagya* néven szerepel, ami szintén horvát vagy szerb eredetű (*klada*), és farönköt jelent. Az 1941-es magyarországi katonai felmérésen itt már csak a *Horváth-tanya* felirattal találkozunk, amely a szigeten lévő egyik terület tulajdonosára utal.

A magyar eredetű elnevezések közül a *nagy*, *kis*, *mocskos* melléknevek több helyen jelennek meg a térképeken. A kis és nagy jelzőket értelemszerűen az adott szigetek a méretük miatt kapták. Kölked településtől keletre helyezkedik el a *Mocskos Sziget*, amelynek nevét először a Második Katonai Felmérés szelvényén olvashatjuk. Elnevezése egyes feltételezések szerint abból ered, hogy a régi időkben a dunai hajósok ezen a részen kötöttek ki fürdeni (Pesti, 1982). Jóval valószínűbb azonban, hogy a folyószakasz (Mocskos Duna) zavaros vizéről kapta a nevét. Magyarország katonai felmérésén (1941) a szigetet már *Harci-zátony* néven jelölik, a térkép alapján a Mocskos-Duna a természetes mederváltozás következtében fokozatosan tűnik el.

Személyneveket tartalmazó szigetnevek közül kevés található a vizsgálati területünkön. A korábban említett Margitta és Brigitta elnevezéseken kívül még egy női személynevet tartalmazó földrajzi nevet találtunk, a *Gabriella-szigetet*, ami a mai Hódunától (Hercegszántó külterülete a szigeten) nyugatra helyezkedik el. Ez az elnevezés először az 1941-es katonai felmérés térképén bukkan fel, előtte a zátonyt *Beda-szigetnek* hívták (az ártér jelentésű *beda* szó eredetét az előzetesen már említettük). Pesti János gyűjtésében, az adatközlők szerint „*Frigyes főherceg lányáról*” nevezték el

(Pesti, 1982). Az említett főherceg az a Habsburg–Teschener Frigyes volt, aki a 20. században élt, és a vizsgált területünkön birtokokkal rendelkezett. Egyik lányát valóban Gabriella Mária Teréziának hívták.

Állatokról történő elnevezést a szigetek között nem igazán találunk, de megjelenik például a *Sárkány-sziget* esetében a mitikus lény. A hely a közelében lévő Duna kanyarulatáról, a Sárkány-Dunáról kapta nevét, melyet annak kanyargóssága miatt neveztek ezen a néven. A szigetek felül négy zátonyt is névvel illetnek az 1941-es katonai felmérés térképén, hármat Dunaszekcső és egyet Mohács közelében. A mohácsi *Cigány-zátony* nevét onnan kapta, hogy a városban élő cigányság zöme a település déli részén élt, a zátony közelében. A dunaszekcsői hármast a *Felső-, Alsó- és Szent Háromság-zátony* néven ismert. A *felső* és *alsó* elnevezések arra utalnak, hogy a városhoz képest hol helyezkedtek el. A kataszteri térképen a *Felső-zátony* még *Kis-szigetnek* (ami a méretére utal), az *Alsó-zátony* pedig *Alsó-Bödénnek* írják. A *Szt. Háromság-zátony* neve onnan eredhet, hogy még a 19. század elején a Mohácsi-sziget szekcsői részén építettek egy Szentháromság kápolnát, amit a későbbi folyószabályozások által leválasztottak a szigetről. Ennek megfelelően a kápolna miatt kaphatta a zátony ezt a nevet (Pesti, 1982).

5.4. Erdők

Az első részletes forrás, amin már nevekkkel jelölik a Mohácsi-szigeten fellelhető erdőket, a Duna-mappáció. A Második Katonai Felméresem a magyar *erdő* szó helyett még néhány földrajzi névvel a német *Wald* (erdő) szót használják, ilyen például a *Csele Wald* (Rihatótól északra) is: neve Csele faluhoz köthető, ami a török időkben pusztult el, a települést pedig Cselej nevű birtokosáról nevezték el (Györffy, 1963). A középkorban ez a szigeti terület a faluhoz tartozott. Ettől keletre helyezkedik el a *Tiser Wald*, amely egyes adatok szerint a *Tiser*, azaz a *Tischler* (Ács) vezetéknev egyszerűsödött alakja. Nagybaracsától nyugatra terül el a szigeten az *Illman Wald* (Második Katonai Felmérés), a Duna-mappáció térképén az *Illmány* nevet olvashatjuk le, ami déli szláv eredetű. Az adatközlők szerint Ilimány vezetéknevű szerb erdőbérllőről kapta a nevét (Pesti, 1982), de a szó hasonlóságot mutat a *limán* természetföldrajzi fogalommal is. A limán vagy limány a Fekete-tengernél jellemző torkolatípus, ahol a keletkező öblöknél a tenger menti szárazföld megsüllyed és a folyó völgyét elönti a tengervíz, úgynevezett visszafolyás figyelhető meg ilyenkor. A *Sirina-erdőnek*, a déli szláv *širina*, azaz *széles* szóból ered a neve, a terület méretére, kiterjedésére utalva. A *Verpolje Wald* a déli szláv *vrpoljiti* (forgolódik) szóval lehet kapcsolatban. Régen a Duna medrében itt nagy forgó lehetett. Az utóbbi erdőnévben egyszerre jelenik meg a déli szláv és a német nyelv.

A Második és Harmadik Katonai Felméresem, illetve a 19. századi kataszteri térképen a *Sirina erdő* név két helyen tűnik fel, az egyik a Disznóvíztől (Lök-fok) keletre, a másik pedig a Mocskos-Dunától délkeletre. A térképek alapján ez egy összefüggő nagy erdőség lehetett. Az 1941-es magyarországi katonai felméresem már *Főhercegi-erdőnek* nevezik. Szintén az előző alfejezetben említett Habsburg főhercegről kapta a nevét.

Az erdők névadásánál is megfigyelhető a rájuk jellemző tulajdonság alapján adott nevek, minősítő jelzők előfordulása. A *Nagy-Erdő* hatalmas, összefüggő erdőségéről, az *Ágas-Erdő* a sűrű,

alacsony akácósárról kaphatta a nevét. Ebbe a kategóriába sorolhatjuk még a *Bosaja*-, és a *Sárbát-erdőt* is. Ezekre a helyekre jellemző, hogy erősen mocsaras, vizes a területük. A Második Katonai Felmérés térképén a Riha-tótól északkeletre található meg az említett *Bosaja-erdő*. A 19. századi kataszteri térképen már a *Pocsalja* és a *Posolya* név jelenik itt meg. Az elnevezés a mai pocsolya szavunknak felel meg.

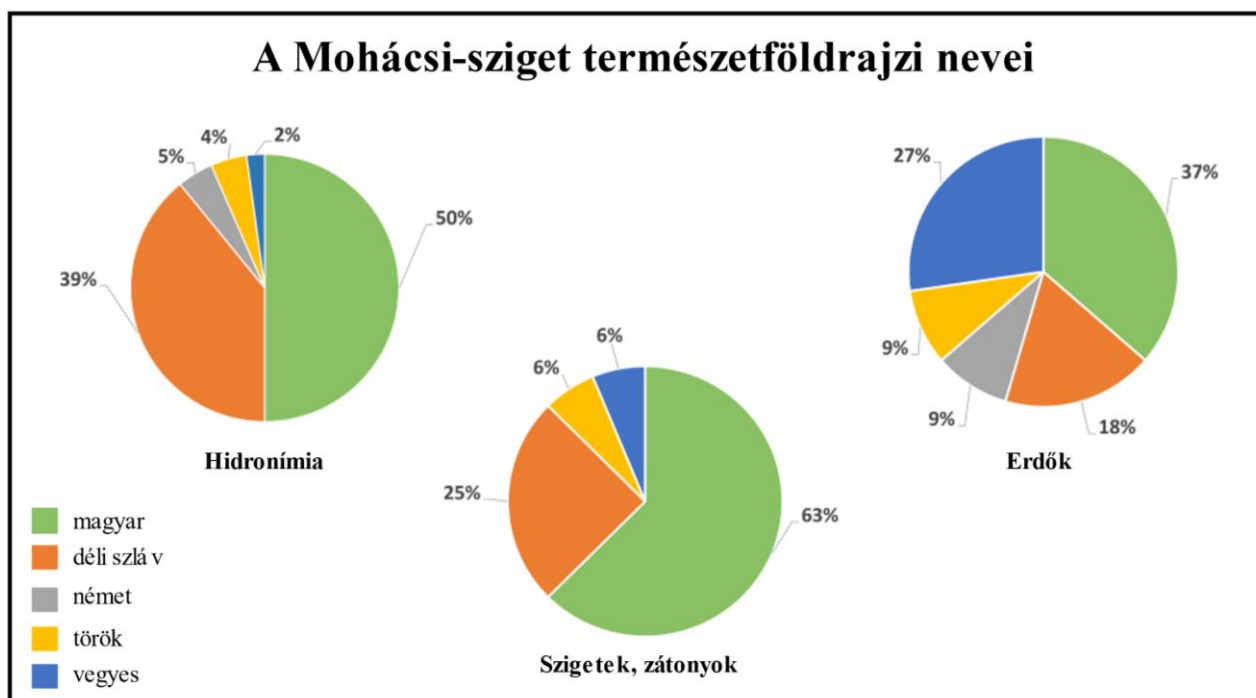
A *Karapancsa-erdő* Hercegszántótól nyugatra kerül el. Nevének jelentése *fekete karom*, ami török eredetű és déli szláv közvetítéssel alakult ki. A török *kara* ugyanis feketét, a *pençe* pedig karmot jelent. Ez utóbbit a déli szlávok már *pandža* alakban használták. A terület elnevezéséhez egy legendát is társítanak: „*A helybéliek szerint, amikor vonultak vissza a törökök, pánikszerűen menekültek, s mindenféle tervezés nélkül belevetették magukat a dunai ődszungelbe. Itt az ingoványos talaj miatt a janicsárok kézről-kézre adták át az uralkodói trónust és a benne ülő szultánt. Néhány szerencsétlen úgy belesüppedt a lápba, hogy ottveszett, és még évekkel később is kiálltak a lápból a mumifikálódott testek ujjai.*” (Kalinka, 2018, p. 54).

6. Konklúzió

A Mohácsi-szigeten a tőle nyugatra elterülő Mohácsi-síkság névadási szokásaihoz hasonló folyamatokat figyelhetünk meg. A 20. század első harmadáig mindkét tájon a többnyelvű névhasználat volt jellemző.

A középkorban a magyar nyelv, míg az oszmán korban a déli szláv nyelvek voltak meghatározók, a török csak kiegészítő jelleggel jelent meg. A török nyelvi réteg egy része mögött inkább bosnyák közvetítést sejtethetünk. A 18–19. században a magyar, a déli szláv és a német nyelvi hatás együttesen érhető tetten. A sziget természetföldrajzi nevei azonban leginkább magyar, illetve déli szláv nyelvi befolyást mutatnak, a korszakra jellemző etnikai jelenléttel és térhasználattal összefüggésben.

A Mohácsi-sziget természetföldrajzi névanyagát, ahogy láthattuk több kategóriára osztottuk, amelyek a következők voltak: hidronímia; szigetek, zátonyok; erdők. Az említett kategóriákban a nevek jelentős százaléka magyar eredetű, a másik nagyobb arányt a déli szláv nyelvek képviselik. A névanyagok közt találunk német eredetű elnevezéseket is, a sziget területére a németek azonban csak kisebb számban települtek be, a szigetek, zátonyok névére ezért például kevésbé hatottak. A vizsgálataink során az is kirajzolódott, hogy a német nyelvű földrajzi neveket a lakosság nagy része nem használta, ez részben inkább csak a térképezés nyelve volt. A szigetek, zátonyok és erdők közt több török eredetű elnevezés található, mint a vízrajzi nevekénél. Az ötödik kategóriát a vegyes eredetű nevek adják, melyek közt németesedett, illetve szlávósodott magyar nevek, déli szláv és német, illetve török és német eredetű nevek is megjelennek (2. ábra).

2. ábra: A Mohácsi-sziget természetföldrajzi névanyaga a Második és Harmadik Katonai Felmérések és a 19. századi kataszteri térképek alapján
Forrás: Saját ábra (2023).

Az említett kategóriákban a nevek jelentős százaléka magyar eredetű, a másik nagyobb arányt a déli szláv nyelvek képviselik. A névanyagok közt találunk német eredetű elnevezéseket is, a sziget területére a németek azonban csak kisebb számban települtek be, a szigetek, zátonyok nevére ezért például kevésbé hatottak. A vizsgálataink során az is kirajzolódott, hogy a német nyelvű földrajzi neveket a lakosság nagy része nem használta, ez részben inkább csak a térképezés nyelve volt. A szigetek, zátonyok és erdők közt több török eredetű elnevezés található, mint a vízrajzi neveknél. Az ötödik kategóriát a vegyes eredetű nevek adják, melyek közt németesedett, illetve szlávósodott magyar nevek, déli szláv és német, illetve török és német eredetű nevek is megjelennek.

A földrajzi névanyagban csak kevés női nevet találtunk, hasonlóan a Mohácsi-síksághoz. Egy földrajzi nevet leginkább akkor neveztek el nőről, ha szent, esetleg arisztokrata volt, vagy uralkodóházból származott.

Összefoglalva kijelenthetjük, hogy a 20. század elejéig a földrajzi neveknél a nyelvhasználat vegyes volt: megjelent a horvát, a szerb és a német is a magyar mellett. Az államilag támogatott névmagyarosítás az Országos Községi Törzskönyv Bizottság működésével a 19. század végén kezdődött. A nevezéktani párhuzamosságokat felszámolták, egyértelműsítették a földrajzi neveket. Emiatt nem magyar eredetű földrajzi nevek sokasága tűnt el a vizsgálati területünkről is.

Irodalomjegyzék

- Andrásfalvy, B. (1975). *Duna mente népének ártéri gazdálkodása - Tolna és Baranya megyében az ármentesítés befejezéséig*. Budapest: Ekvilibrium Kiadó.
- Bándi, G., Sz. Burger, A., Füle, F., Kiss, A., Maráz, B., & F. Petres, É. (1979). *Baranya megye története az őskortól a honfoglalásig* (G. Bándi, Ed.). Baranya megyei Levéltár - Pécsi Szikra Nyomda. https://library.hungaricana.hu/hu/view/BARM_Mono_1979/?pg=266&layout=s&query=Contra%20Florentiam
- Becse, A., Mezősi, G., Ádám, L., Juhász, Á., & Marosi, S. (2010). 1.1.25 Mohácsi-sziget. In Z. Dövényi (Ed.), *Magyarország kistájainak katasztere* (pp. 51–54). MTA Földrajztudományi Kutatóintézet.
- Bezerédy, G. (1975). *Dunaszécső és Bár története* (pp. 13–16). Községi Közös Tanács V. B.
- Bogár, J. (2013). A középkori misztikus hagyomány továbbélése Pázmány Péter Imádságos könyvében. *Misztika a 16–18. Századi Magyarországon. Pázmány Irodalmi Műhely - Lelkiségtörténeti Tanulmányok*, 5, 65–71. <https://real.mtak.hu/9082/>
- Comitat Baranya. (1870). *Baranya vármegye [B IX a 1444]*. Hadtörténeti Intézet És Múzeum. <https://maps.hungaricana.hu/hu/HTTTerkeptar/952/view/?bbox=1650%2C-4072%2C5993%2C-2274>
- Csánki, D. (1894). *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában: Vol. II. kötet*. Magyar Tudományos Akadémia.
- Czuczor, G., & Fogarasi, J. (1862). *A magyar nyelv szótára*. Athenaeum Kiadó.
- Duna-mappáció. (1840). Duna-mappáció. In *Duna*. - No. 126/1-1757. *Duna-mappáció 1830-1840*. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára. <https://maps.hungaricana.hu/hu/MOLTerkeptar/43069/>
- Első katonai felmérés. (1783). *Magyarország [B IX a 527] - Első Katonai Felmérés (1763-1787) (Mohácsi-sziget)*. <https://maps.arcanum.com/hu/map/firstsurvey-hungary/?bbox=2035967.3588233804%2C5762782.429906201%2C2152075.2047885633%2C5804134.862208482&map-list=1&layers=147>
- Ernyes, M. (2021). Baranya megye, Pécs szerb megszállása és a rendőrség államosítása Trianon után. *Magyar Rendészet*, 21(1), 141–154. <https://doi.org/10.32577/mr.2021.1.10>
- Faludi, G., & Nebojszki, L. (2008). A Mohácsi-sziget kialakulása és vizeinek történelmi változásai. *Hidrológiai Közöny*, 88(4), 47–57.
- Faragó, T. (2007). Adatok a pestisjárványok magyarországi történetéhez. A máramarosi példa. *Korall - Társadalomtörténeti Folyóirat* 30., 8. évfolyam, 19–30.
- Fricsy, Á. (1979). A pécsi klérus birtokainak telepítésügyi összeírása 1733-ban. In L. Szita (Ed.), *Baranyai helytörténetírás - A Baranya Megyei Levéltár évkönyve, 1978* (p. 169). Baranya Megyei Levéltár.
- Frisnyák, S. (1999). *Magyarország történelmi földrajza*. Nemzeti Tankönyvkiadó.

- Gyemizse, P. (2020). A Mohácsi-terasz középkori településhálózatának vizsgálata. In P. Norbert (Ed.), *Mordortól Mohácsig - A mohácsi csatától történeti földrajzi kutatása* (p. 91). Bölcsészettudományi Kutatóközpont.
- Györffy, G. (1963). *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza: Vol. I. kötet*. Akadémiai Kiadó.
- Harmadik katonai felmérés. (1881). *Harmadik katonai felmérés (1869-1887) (Mohácsi-sziget)*.
<https://maps.arcanum.com/hu/map/thirdsurvey25000/?bbox=2041889.4483945163%2C5759568.400100617%2C2157997.294359699%2C5800920.832402898&map-list=1&layers=129>
- Hervai, A. (2020). *A Mohácsi-sziget talajvíz rendszerének átalakulása a tájátalakítások következményeként*. Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar.
- Herzen, A., & Herzen, O. (2023). Toponymic approach to the geographical research of cultural heritage: The cases of three Moldavian places. *Onoma*, 58, 147–176.
<https://doi.org/10.34158/ONOMA.58/2023/9>
- Iancu, L. (2014). *A Szent Brigitta-ima*. SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék.
<https://real.mtak.hu/12710/>
- Iványi, I. (1904). Újabb adatok Bács-Bodrog vármegye helynévtárához. In K. Trencsény (Ed.), *A Bács-Bodrog Vármegyei Történelmi Társulat Évkönyve: Vol. XX. évfolya* (IV. füzet, pp. 158–159). Bittermann Nándor és Fia Könyv- és Kőnyomdája.
- Kalinka, T. (2018). *Terra nullius - A Duna földje*. Napút Online.
<http://www.naputonline.hu/2019/08/10/kalinka-tamas-terra-nullius/>
- Kalinka, T. (2019, October 2). *Kengyia-sziget rövid története*.
https://szemelyemblogja.blog.hu/2019/10/02/kengyia-sziget_rovid_tortenete
- Kitanics, M. (2016). Szerbek Magyarországon, Migráció a 14-18. század között. *Rubicon Történelmi Folyóirat*, 27(2), 67–71.
- Koczian, J. (1838). *Baranya Vármegye föld abrosza. [B IX a 1441] -*. Hadtörténeti Intézet és Múzeum.
<https://maps.hungaricana.hu/hu/HTTterkeptar/949/view/?pg=3&bbox=-1170%2C-4975%2C7933%2C112>
- Konkoly, S. (2012). Újabb adatok Zsembéc várának lokalizációjához. *Modern Geográfia* 7 (2): 1–21.
https://www.moderngeografia.eu/wp-content/uploads/2013/02/ModGeo_2012_II_konkoly.pdf
- Lázár deák. (1528). *Tabula Hungariae (1528), Jelzet: VAML T 541*.
<https://maps.hungaricana.hu/hu/MegyeiTerkepek/5058/>
- Marsigli, L. F. (1726). *Danubius Pannonico-Mysicus : observationibus geographicis, astronomicis, hydrographicis, historicis, physicis perlustratus et in sex tomos digestus*. apud P. Gosse, R. Chr. Alberts, P. de Hondt ; apud Herm. Uytwerf & Franc, Changuion.
<https://maps.hungaricana.hu/hu/MOLterkeptar/29267/>
- Második katonai felmérés. (1858). *Magyar Királyság [B IX a 1124] - Második katonai felmérés (1819–1869) (Mohácsi-sziget)*.
<https://maps.arcanum.com/hu/map/secondsurvey-hungary/?bbox=2076926.3915291328%2C5775505.800402125%2C2101061.383210177%2C5783780.108713996&map-list=1&layers=5>

- Müller, I. (1769). *A Magyar Királyság, Horvát-Szlávia, Dalmácia, Erdély, valamint Bosznia, Szerbia, Bulgária és Havasalföld egy részének térképe 1769-ben. Jelzet: B IX a 513.* <https://maps.hungaricana.hu/hu/HTTTERKEPTAR/409/view/?pg=7&bbox=1753%2C-2143%2C4459%2C-631>
- Nagy, P. (1998). Magyarország cigány népessége a XVI-XVII. században. In B. Gémes, J. Bana, & G. Perger (Eds.), *Pillanatképek a romák múltjából: Vol. 1. évfolyam* (p. 65). Romológiai Kutatóintézet. https://adt.arcanum.com/hu/view/RomologiaiKutatontezetKozlomenyei_01/?pg=66&layout=s
- Óri, P. (2005). A pestisjárványok demográfiai következményei a 17-18. századi Magyarországon. *Történeti Demográfiai Évkönyv*, 115–162.
- Pánya, I. (2020). A Mohácsi-sziget középkori topográfiája. *Történet Földrajzi Közlemények*, 8(3–4), 105–120.
- Pap, N., Gyenizse, P., Kitanics, M., & Szalai, G. (2020). Az 1526. évi mohácsi csata helyszínének földrajzi jellemzői. *Történelmi Szemle, LXII. évfolyam* (1. szám), 111–151.
- Pap, N., Kitanics, M., Ács, M., & Reményi, P. (2023). Geo-history of the toponymy of the Mohacs Plain, SW Hungary. In G. O'Reilly (Ed.), *Place Naming, Identities and Geography - Critical Perspectives in a Globalizing and Standardizing World*. Springer Cham.
- Pecz, V. (1904). *Ókori lexikon*. Franklin Irodalmi és Nyomdai Rt. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-okori-lexikon-CA894/d-CB495/danuvius-CB4C2/>
- Pesti, J. (1982). *Baranya megye földrajzi nevei II.* (A. Babics & L. Szita, Eds.). Baranya megyei Levéltár.
- Pesty, F. (1888). Kandia. In *Magyarország helynevei történeti, földrajzi és nyelvészeti tekintetben 1.* (p. 151). Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottsága.
- R. Süle, A. (2022). *A Közép- és Kelet-európai német kisebbségek kitelepítése a második világháború után.* <https://adoc.pub/a-kzep-es-kelet-europai-nemet-kisebbssegek-kitelepitesi-a-mas.html>
- Reményi, P. (2004). A magyarországi németek kitelepítéséről. In P. Reményi (Ed.), *Az integrálódó Európa politikai földrajza : III. Magyar Politikai Földrajzi Konferencia: Pécs, 2002. november 7-8.* (pp. 302–306). Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar Földrajzi Intézet.
- Szenoradszki, E. (2009). A vállalkozások területi jellegzetességei a Bajai kistérségben. *Modern Geográfia*, 4 (2)(137–158).
- Szita, L. (1976). Mohács gazdasági és társadalmi fejlődése a XVIII. század első felében. In *Baranyai helytörténetírás. A Baranya Megyei Levéltár évkönyve, 1976. - Mohács város gazdaságának és népességének fejlődése a XVI-XIX. században* (p. 55). Baranya Megyei Levéltár.
- Tent, J. (2015). Approaches to Research in Toponymy. *Names*, 63(2), 65–74. <https://doi.org/10.1179/0027773814Z.000000000103>